

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№3

2026
MART

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google
Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 38 sahifa.
2026-yil, mart

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

KORXONALARDA ICHKI AUDIT TIZIMINING BOSHQARUV QARORLARI QABUL QILISHDAGI O'RNI	24
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li	
FISKAL SIYOSAT SAMARADORLIGI VA SOLIQ TUSHUMLARI DINAMIKASI: O'ZBEKISTON MISOLIDA ILMIY TAHLIL	30
Abduraimova Nigora Abdugapparovna	

KORXONALARDA ICHKI AUDIT TIZIMINING BOSHQARUV QARORLARI QABUL QILISHDAGI O'RNI

Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li

Qo'qon universiteti

Xalqaro turizm va iqtisodiyot kafedrası mudiri, PhD.

E-mail: lionslar9233@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada korxonalarda ichki audit tizimining boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonidagi o'rni kompleks ilmiy yondashuv asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda ichki auditning korporativ boshqaruv tizimidagi institutsional ahamiyati, risklarni identifikatsiya qilish va baholashdagi funksional roli hamda moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga ko'rsatadigan ta'siri ochib berilgan. Empirik kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, ichki audit samarali tashkil etilgan korxonalarda operatsion xarajatlar optimallashtiriladi, moliyaviy xatoliklar va nazorat zaifliklari qisqaradi hamda boshqaruv qarorlarining asoslanganlik darajasi oshadi. Shuningdek, auditning tashkiliy va funksional mustaqilligi, riskka yo'naltirilgan yondashuvni qo'llash hamda raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish boshqaruv samaradorligini sezilarli darajada kuchaytirishi asoslab berilgan. Natijada ichki audit strategik boshqaruvning muhim institutsional mexanizmi sifatida e'tirof etiladi.

Kalit so'zlar: ichki audit, boshqaruv qarorlari, korporativ boshqaruv, risklarni boshqarish, moliyaviy barqarorlik, ichki nazorat tizimi, audit samaradorligi.

Abstract. This article provides a comprehensive scientific analysis of the role of the internal audit system in the process of managerial decision-making at enterprises. The study reveals the institutional significance of internal audit within the corporate governance framework, its functional role in risk identification and assessment, and its impact on ensuring financial stability. Empirical evidence indicates that enterprises with an effectively organized internal audit system achieve optimized operating costs, reduced financial errors and control weaknesses, and improved validity of managerial decisions. It is substantiated that organizational and functional independence of audit, the application of a risk-oriented approach, and the integration of digital technologies significantly enhance management efficiency. Consequently, internal audit is recognized as a key institutional mechanism of strategic management.

Keywords: internal audit, managerial decision-making, corporate governance, risk management, financial stability, internal control system, audit effectiveness.

Аннотация. В статье на основе комплексного научного подхода проанализирована роль системы внутреннего аудита на предприятиях в процессе принятия управленческих решений. Раскрыта институциональная значимость внутреннего аудита в системе корпоративного управления, его функциональная роль в идентификации и оценке рисков, а также влияние на обеспечение финансовой устойчивости. Эмпирические наблюдения показывают, что на предприятиях с эффективно организованной системой внутреннего аудита оптимизируются операционные расходы, сокращаются финансовые ошибки и слабые места контроля, повышается степень обоснованности управленческих решений. Обосновано, что организационная и функциональная независимость аудита, применение риск-ориентированного подхода и интеграция цифровых технологий существенно повышают эффективность управления. В результате внутренний аудит рассматривается как важный институциональный механизм стратегического управления.

Ключевые слова: внутренний аудит, управленческие решения, корпоративное управление, управление рисками, финансовая устойчивость, система внутреннего контроля, эффективность аудита.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiy munosabatlar tizimida korxonalar faoliyati globallashtirish jarayonlarining jadallashuvi, moliyaviy bozorlar beqarorligi, raqobat muhitining kuchayishi hamda raqamli transformatsiya jarayonlari ta'siri ostida shakllanmoqda. Bunday murakkab sharoitda boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayoni yuqori darajadagi aniqlik, tezkorlik va ishonchlilikni talab etadi. Qarorlar nafaqat qisqa muddatli iqtisodiy samaradorlikni, balki korxonaning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ham ta'minlashi zarur. Shu nuqtai nazardan, boshqaruv qarorlarini shakllantirishda ishonchli axborot bazasining mavjudligi va ichki nazorat mexanizmlarining samarali ishlashi muhim ahamiyat kasb etadi.

Korxonalarda ichki audit tizimi aynan shu ehtiyojdan kelib chiqib, boshqaruvning muhim tarkibiy elementi sifatida shakllanmoqda. Ilmiy tadqiqotlarda ichki audit tizimining moliyaviy barqarorlik, likvidlilik, rentabellik hamda operatsion risklarni boshqarish bilan bevosita bog'liqligi asoslab berilgan [1]. Bu esa ichki auditni oddiy nazorat mexanizmidan strategik boshqaruv vositasiga aylantiradi. Ichki audit tizimi korxona faoliyatidagi risklarni aniqlash, ichki nazorat tizimini baholash, jarayonlarni takomillashtirish va rahbariyatni asoslangan tavsiyalar bilan ta'minlash orqali boshqaruv qarorlarining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Risk omillarining kuchayishi ichki auditning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Moliyaviy xatoliklar, firibgarlik holatlari, normativ-huquqiy talablarning buzilishi, operatsion nosozliklar hamda axborot xavfsizligi bilan bog'liq tahdidlar boshqaruvdan tizimli monitoringni talab etadi. Ichki audit aynan mana shu jarayonda mustaqil va obyektiv baholovchi mexanizm sifatida faoliyat yuritadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ichki audit boshqaruv amaliyotida qaror qabul qilish jarayonini qo'llab-quvvatlovchi muhim axborot manbai hisoblanadi hamda menejment faoliyatini takomillashtirishga xizmat qiladi [2]. Natijada qarorlar ko'proq tahliliy asosga ega bo'ladi va ularning subyektivlik darajasi qisqaradi.

Korporativ boshqaruv nazariyasiga ko'ra, ichki audit tizimi mulkdorlar va menejment o'rtasidagi axborot nomutanosibligini kamaytiradi hamda shaffoflikni ta'minlaydi. Agentlik nazariyasi nuqtai nazaridan esa ichki audit menejment faoliyatini nazorat qilish orqali mulkdorlar manfaatlarini himoya qiladi. Bu boshqaruv qarorlarining obyektivligi va asoslanganlik darajasini oshirishga xizmat qiladi. Riskka yo'naltirilgan yondashuv esa ichki auditni eng yuqori xavf darajasiga ega jarayonlarni aniqlash va baholashga qaratilgan mexanizm sifatida talqin etadi. Mazkur yondashuv boshqaruv resurslarini eng muhim sohalariga yo'naltirish imkonini beradi.

Amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, samarali tashkil etilgan ichki audit tizimiga ega korxonalarda moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari nisbatan yuqori bo'ladi, qarzdorlik darajasi optimallashtiriladi va operatsion xatoliklar soni kamayadi [2]. Ichki audit tavsiyalari asosida qabul qilingan boshqaruv qarorlari korxonaning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasiga mos keladi. Shu bilan birga, ayrim korxonalarda ichki audit tizimi ko'proq tekshiruv funksiyasi bilan cheklanib qolayotganini kuzatish mumkin. Audit natijalarining strategik rejalashtirish jarayoniga yetarli darajada integratsiyalashmaganligi, auditor mustaqilligining to'liq ta'minlanmaganligi hamda tavsiyalar ijrosini monitoring qilish mexanizmining yanada takomillashtirilishi zarurligi ichki audit samaradorligini oshirishni talab etadi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida ichki audit tizimiga qo'yilayotgan talablar yanada ortmoqda. Axborot texnologiyalaridan keng foydalanish, elektron hujjat aylanishi va katta hajmdagi ma'lumotlar oqimi audit metodologiyasini modernizatsiya qilishni taqozo etadi. Zamonaviy audit vositalari real vaqt rejimida monitoring olib borish, ma'lumotlarni avtomatlashtirilgan tahlil qilish hamda tezkor xulosalar chiqarish imkonini beradi. Bu boshqaruv qarorlarini qabul qilish tezligi va sifatini oshirishga, shuningdek, risklarni samarali boshqarishga xizmat qiladi.

Yuqoridagilar mazkur mavzuning dolzarbligini belgilaydi. Korxonalarda ichki audit tizimining boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi o'rnini chuqur o'rganish ilmiy va amaliy jihatdan muhimdir. Ichki audit tizimi rahbariyatni ishonchli axborot bilan ta'minlash, risklarni kamaytirish, ichki nazoratni takomillashtirish hamda strategik rivojlanish yo'nalishlarini aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Shu tariqa, ichki audit tizimining boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi o'rnini tadqiq etish zamonaviy korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Korxonalarda ichki audit tizimining boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi o'rni zamonaviy iqtisodiy munosabatlar sharoitida dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, ichki audit dastlab moliyaviy nazorat vositasi sifatida shakllangan bo'lsa-da, bugungi kunda u strategik boshqaruvning muhim elementi sifatida e'tirof etilmoqda.

Mahalliy olimlar ichki auditni korxona barqarorligini ta'minlovchi asosiy institutlardan biri sifatida ko'rib chiqadilar. Jumladan, Mexmonaliyev U.E. ichki nazorat tizimini biznes barqarorligi, risklarni boshqarish va

moliyaviy hisobotlarning ishonchligini ta'minlovchi kompleks mexanizm sifatida baholaydi [4]. Muallif ichki nazorat va ichki audit tizimi boshqaruv qarorlarining aniqligi hamda asoslanganligini ta'minlashini ta'kidlaydi. Uning tadqiqotlarida COSO modeli va xalqaro standartlarga asoslangan yondashuvlar boshqaruv tizimining institutsional mustahkamligini oshirish omili sifatida ko'rsatiladi.

Xamidov J. va Muxitdinov Sh. ichki audit samaradorligini baholash mezonlarini ishlab chiqib, audit sifati oshishi boshqaruv qarorlarining tezkorligi va aniqligiga bevosita ta'sir ko'rsatishini ilmiy asoslab beradilar [5]. Mualliflar ichki audit xizmati faoliyatini doimiy monitoring qilish, audit risklarini baholash va sifat nazoratini kuchaytirish orqali boshqaruv tizimi takomillashishini qayd etadilar.

Haydarov L.B. aksiyadorlik jamiyatlarida ichki audit xizmati samaradorligini baholash masalalarini o'rganib, auditor mustaqilligi va xolisligi boshqaruv qarorlarining obyektivligini ta'minlovchi muhim omil ekanligini asoslaydi [6]. Tadqiqotda ichki auditning kuzatuv kengashiga bo'syunishi uning strategik ahamiyatini oshirishi ko'rsatib berilgan. Bu esa ichki auditni operatsion nazorat vositasidan strategik boshqaruv instrumentiga aylantiradi.

Shukurov F.B. va Rashidov F. budget tashkilotlarida ichki audit faoliyatini tahlil qilib, davlat moliyaviy intizomini mustahkamlashda ichki audit tizimining roli yuqori ekanligini qayd etadilar [7]. Mualliflar ichki auditni moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish, qonunbuzarliklarning oldini olish hamda boshqaruv qarorlarining qonuniyligini ta'minlovchi mexanizm sifatida baholaydilar.

Mustafayeva K.R. davlat moliyaviy nazorati organlari va ichki audit xizmatlari o'rtasidagi muvofiqlashtirish masalalarini o'rganib, ularning samarali hamkorligi boshqaruv samaradorligini oshirishini asoslab beradi [8]. Ushbu tadqiqot ichki auditning makroiqtisodiy va institutsional ahamiyatini yoritadi.

Narzullayeva O.Q. ichki audit xizmatini tashkil etish jarayonini tizimli ravishda yoritib, ichki audit rahbariyatni ishonchli va tezkor axborot bilan ta'minlovchi mustaqil maslahat beruvchi tuzilma ekanligini ko'rsatadi [9]. Bu ichki auditning boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonida axborot bazasini shakllantirishdagi rolini tasdiqlaydi.

Xorijiy tadqiqotlarda ichki audit boshqaruv jarayonining ajralmas qismi sifatida talqin qilinadi. Izvarina N.Yu., Sushkova T.V. va Grigorov Yu.G. ichki auditni kompaniya boshqaruv tizimining asosi sifatida ko'rib, uning risklarni boshqarish va strategik rejalashtirishdagi ahamiyatini yoritadilar [10]. Mualliflar ichki auditni qo'shimcha nazorat mexanizmi sifatida emas, balki strategik qarorlar qabul qilishni qo'llab-quvvatlovchi tizim sifatida baholaydilar.

Chudnova S.R. ichki auditni risklarni boshqarish tizimining tarkibiy elementi sifatida ko'rib, uning korxona samaradorligiga ta'sirini tahlil qiladi [11]. Tadqiqot ichki audit jarayonining tizimlilik, mustaqillik va obyektivlik tamoyillariga asoslanishi zarurligini ta'kidlaydi.

Lavrichenko A.S. ichki audit metodologiyasini riskka yo'naltirilgan yondashuv asosida ishlab chiqib, audit natijalarini KPI ko'rsatkichlari orqali baholashni taklif etadi [12]. Ushbu yondashuv ichki auditning boshqaruv qarorlariga qo'shayotgan qiymatini miqdoriy jihatdan o'lchash imkonini beradi.

Komlatskaya M.G., Zorenko A.V. va Babalykova I.A. o'z tadqiqotlarida ichki nazorat tizimini korxonaning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda muhim mexanizm sifatida talqin etadilar hamda ichki audit va ichki nazoratning o'zaro uyg'unlashuvi tashkilotning moliyaviy barqarorligi va himoyalanganlik darajasini sezilarli darajada kuchaytirishini ilmiy jihatdan asoslab beradilar [13].

Linovitskiy Yu.A. ichki auditning zamonaviy iqtisodiy muhit sharoitida sezilarli transformatsiyaga uchrayotganini qayd etib, uni an'anaviy tekshiruv va nazorat funksiyasidan tashqari, korxona faoliyatini takomillashtirish, biznes jarayonlarini optimallashtirish hamda strategik boshqaruvni qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan faol hamkor darajasiga ko'tarilgan tizim sifatida baholaydi [14].

Sagidullayeva M.S. va Dzhamarova L.V. ichki nazorat hamda ichki audit tushunchalarini solishtirib, ichki auditning boshqaruv tizimidagi mustaqil va maslahat beruvchi funksiyasini aniqlashtiradilar [15].

Jokic M. ichki auditning top-menejment qarorlarini qabul qilishdagi ahamiyatini tahlil qilib, ichki audit natijalari strategik boshqaruv qarorlarining axborot bazasini shakllantirishini ko'rsatadi [16].

Umuman olganda, tahlil qilingan ilmiy manbalar ichki audit tizimi korxonalarda boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonida muhim funksional o'rin egallashini ko'rsatadi. Xususan, ichki audit risklarni aniqlash va ularni baholash orqali ehtimoliy yo'qotishlarning oldini olishga xizmat qiladi, moliyaviy hamda operatsion jarayonlar ustidan tizimli monitoring olib borish orqali xo'jalik faoliyatining shaffofligi va samaradorligini ta'minlaydi. Shuningdek, ichki audit iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash, strategik rejalashtirish jarayonini axborot bilan qo'llab-quvvatlash hamda korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirishda muhim rol o'ynaydi.

Shu bilan birga, mavjud ilmiy tadqiqotlar ichki audit samaradorligi bilan boshqaruv qarorlarining yakuniy natijadorligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni yanada chuqurroq empirik tahlil qilish maqsadga muvofiqligini ko'rsatadi. Ayniqsa, ichki audit natijalarining korxona moliyaviy ko'rsatkichlari, rentabellik darajasi hamda strategik maqsadlarga erishish indikatorlari bilan bevosita aloqadorligini miqdoriy baholash dolzarb ilmiy yo'nalish sifatida e'tirof etiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda ichki audit tizimining boshqaruv qarorlariga ta'sirini baholash maqsadida nazariy va empirik usullar uyg'unlashtirildi. Ilmiy adabiyotlar kontent-tahlil va qiyosiy tahlil asosida o'rganildi. Empirik bosqichda korxonalarning moliyaviy hisobotlari, ichki audit xulosalari hamda statistik ma'lumotlar tahlil qilindi.

Iqtisodiy-statistik usullar, jumladan, nisbiy ko'rsatkichlar, foizli o'zgarishlar va taqqoslama tahlil qo'llanildi. Zarur hollarda birlamchi ma'lumotlar so'rovnomaga hamda intervyular orqali shakllantirildi. Olingan natijalar umumlashtirish va mantiqiy tahlil asosida qayta ishlanib, ichki audit samaradorligi bilan boshqaruv qarorlari o'rtasidagi bog'liqlik aniqlashtirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur tadqiqot doirasida korxonalarda ichki audit tizimining boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayoniga ta'siri nazariy va amaliy jihatdan kompleks tahlil qilindi. O'rganilgan ilmiy manbalar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda korxonalarning amaliy tajribasi shuni ko'rsatadiki, ichki audit tizimi zamonaviy boshqaruv mexanizmining ajralmas elementi bo'lib, u strategik, taktik va operatsion darajadagi qarorlar sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Avvalo, ichki audit tizimi boshqaruv qarorlarini axborot bilan ta'minlovchi mustaqil nazorat instituti sifatida namoyon bo'ladi. Korxona faoliyatining moliyaviy, ishlab chiqarish va tashkiliy ko'rsatkichlari bo'yicha shakllanadigan ma'lumotlarning haqqoniyligi va to'liqligi boshqaruv qarorlarining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ichki audit tekshiruvlari natijasida aniqlangan kamchiliklar, xatoliklar hamda tizimli muammolar rahbariyatga o'z vaqtida yetkazilishi orqali boshqaruv jarayonida ehtimoliy xatolarning oldini olish imkoniyati yaratiladi. Shu jihatdan, ichki audit tizimi boshqaruvning "oldindan ogohlantiruvchi mexanizmi" sifatida faoliyat yuritadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ichki audit xizmati samarali tashkil etilgan korxonalarda moliyaviy ko'rsatkichlarning barqarorligi nisbatan yuqori bo'ladi. Xususan, xarajatlar tuzilmasi ustidan nazoratning kuchayishi ishlab chiqarish tannarxini optimallashtirishga, resurslardan oqilona foydalanishga hamda foyda marjasining oshishiga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ichki audit tizimi muntazam faoliyat yuritadigan korxonalarda operatsion xarajatlar o'rtacha 12–18 foizga qisqargan, resurslardan samarasiz foydalanish holatlari esa 15–20 foizga kamaygan.

Ichki auditning boshqaruv qarorlariga ta'sirini quyidagi umumlashtirilgan ko'rsatkichlar orqali ifodalash mumkin.

1-jadval. Ichki audit tizimining asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri

Ko'rsatkichlar	Ichki audit sust ishlaydi	Ichki audit samarali ishlaydi	O'zgarish darajasi
Operatsion xarajatlar	Yuqori	Optimallashtirilgan	-12–18%
Moliyaviy xatoliklar	Tez-tez uchraydi	Kam uchraydi	-20–25%
Risklarni aniqlash tezligi	Past	Yuqori	+25–30%
Foyda marjasi	Barqaror emas	O'suvchi	+8–12%
Resurslardan foydalanish samaradorligi	O'rtacha	Yuqori	+15–20%

Jadval ma'lumotlari ichki audit tizimining iqtisodiy natijalarga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Ayniqsa, moliyaviy xatoliklarning kamayishi boshqaruv qarorlarining aniqligini oshiradi, bu esa strategik rejalashtirish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Risklarni boshqarish jihatidan ichki audit tizimi korxonada yuzaga kelishi mumkin bo'lgan moliyaviy, operatsion va strategik xatarlarni aniqlash, baholash hamda ularni minimallashtirish choralarini ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi. Riskka yo'naltirilgan audit yondashuvi orqali rahbariyat qaror qabul qilish jarayonida ehtimoliy yo'qotishlarni oldindan hisobga olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ichki audit tizimi joriy etilgan korxonalarda kutilmagan moliyaviy yo'qotishlar 25–30 foizga kamaygan. Bu ko'rsatkich ichki auditning boshqaruv qarorlarini yanada xavfsiz va barqaror muhitda qabul qilishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Shuningdek, ichki audit tizimi korporativ boshqaruv mexanizmini takomillashtirishga xizmat qiladi. Kuzatuv kengashi yoki direktorlar kengashiga hisobot beruvchi ichki audit xizmati boshqaruv organlari faoliyatini mustaqil baholash imkonini yaratadi. Bu qaror qabul qilish jarayonida shaffoflik va javobgarlik darajasini oshirishga yordam beradi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, audit tavsiyalari asosida qayta ko'rib chiqilgan strategik qarorlar 70 foiz hollarda ijobiy iqtisodiy natija bergan.

Ichki audit tizimining boshqaruv qarorlariga ta'sirini institutsional va tashkiliy omillar ham belgilaydi. Jumladan, auditorlarning kasbiy malakasi, ularning mustaqilligi hamda audit xulosalarining amaliyotga joriy etilish darajasi muhim ahamiyat kasb etadi. Ichki audit xizmati rahbariyatdan tashkiliy jihatdan yetarli darajada mustaqil bo'lmagan sharoitlarda uning tavsiyalarining strategik qarorlarga ta'siri cheklanishi mumkin.

Quyidagi jadval ichki audit samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni tizimli ravishda ko'rsatadi.

2-jadval. Ichki audit tizimining boshqaruv qarorlariga ta'sirini belgilovchi omillar

Omillar	Ta'sir darajasi	Natijaga ta'siri
Auditorlarning malakasi	Yuqori	Qarorlarning asoslanganligi oshadi
Tashkiliy mustaqillik	Juda muhim	Xolislik va obyektivlik ta'minlanadi
Riskka yo'naltirilgan yondashuv	Yuqori	Xatarlar kamayadi
Audit tavsiyalarining ijrosi	Hal qiluvchi	Samaradorlik oshadi
Raqamli monitoring tizimlari	O'rtacha-yuqori	Tezkorlik va aniqlik ta'minlanadi

Mazkur omillar ichki auditning boshqaruv tizimidagi strategik ahamiyatini yanada mustahkamlaydi. Xususan, raqamli texnologiyalarni joriy etish audit jarayonini avtomatlashtirish, katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish hamda real vaqt rejimida monitoring olib borish imkonini yaratadi. Bu esa qaror qabul qilish jarayonining tezkorligini oshirishga xizmat qiladi.

Natijalar muhokamasi shuni ko'rsatdiki, ichki audit tizimi mavjud bo'lgan korxonalarda investitsion jozibadorlik darajasi nisbatan yuqori bo'ladi. Investorlar va kreditorlar uchun shaffof hamda nazorat ostidagi moliyaviy tizimning mavjudligi muhim omil hisoblanadi. Ichki audit tizimi korxona faoliyatining barqarorligini namoyon etib, tashqi manfaatdor tomonlar ishonchini mustahkamlaydi.

Shu bilan birga, ayrim korxonalarda ichki audit xizmati yetarli darajada rivojlanmaganligi yoki asosan rasmiy tekshiruv funksiyasi bilan cheklanib qolayotgani kuzatilgan. Bunday sharoitda ichki auditning boshqaruv qarorlariga ta'siri cheklangan bo'lishi mumkin. Demak, ichki audit tizimi faqat nazorat organi sifatida emas, balki boshqaruvning strategik hamkori sifatida faoliyat yuritishi maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, o'tkazilgan tahlillar ichki audit tizimi korxonalarda boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonining sifatini oshiruvchi muhim mexanizm ekanligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi. Ichki audit tizimi samarali tashkil etilgan sharoitda moliyaviy barqarorlik mustahkamlanadi, risklar kamayadi, resurslardan foydalanish samaradorligi ortadi hamda korxonaning uzoq muddatli rivojlanish istiqbollari kengayadi. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda ichki audit boshqaruvning nazorat funksiyasidan tashqari, qiymat yaratuvchi va strategik rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi institutga aylanganini tadqiqot natijalari yana bir bor tasdiqlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqot natijalari korxonalarda ichki audit tizimi boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonining samaradorligini oshiruvchi muhim institutsional mexanizm ekanligini tasdiqladi. Ichki audit tizimi to'g'ri yo'lga qo'yilgan sharoitda moliyaviy intizom mustahkamlanadi, risklar o'z vaqtida aniqlanadi, resurslardan foydalanish samaradorligi ortadi hamda strategik maqsadlarga erishish imkoniyatlari kengayadi. Shu bilan birga, ayrim korxonalarda ichki audit xizmatining rivojlanish darajasi yetarli emasligi, mustaqillik darajasining cheklanganligi hamda audit tavsiyalarining to'liq amalga oshirilmaligi uning boshqaruv qarorlariga ta'sirini ma'lum darajada kamaytirishi mumkinligi kuzatildi.

Tadqiqot xulosalaridan kelib chiqib, ichki audit tizimini yanada takomillashtirish hamda uning boshqaruv qarorlariga ta'sirini kuchaytirish maqsadida quyidagi umumlashtirilgan ilmiy va amaliy takliflar ishlab chiqildi:

1. Ichki auditning institutsional maqomini kuchaytirish. Ichki audit xizmatining tashkiliy mustaqilligini ta'minlash, uni bevosita kuzatuv kengashi yoki direktorlar kengashiga bo'ysundirish maqsadga muvofiqdir. Bu audit xulosalarining xolisligi va obyektivligini oshiradi hamda strategik qarorlar qabul qilish jarayonida shaffoflikni ta'minlaydi.

2. Riskka asoslangan va natijadorlikka yo'naltirilgan audit modelini joriy etish. Audit jarayonlarini yuqori xavf darajasiga ega sohalarga yo'naltirish, resurslarni ustuvor yo'nalishlarda jamlash hamda audit natijalarini aniq iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan bog'lash maqsadga muvofiqdir. Bu boshqaruv qarorlarining barqaror va xavfsiz muhitda qabul qilinishiga xizmat qiladi.

3. Raqamli transformatsiya va innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish. Ichki audit jarayonlarida avtomatlashtirilgan monitoring tizimlari, analitik platformalar hamda sun'iy intellekt elementlaridan foydalanish auditning tezkorligi va aniqligini oshiradi. Real vaqt rejimidagi nazorat boshqaruv qarorlarining sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

4. Auditorlar salohiyatini oshirish va professional rivojlanishni ta'minlash. Ichki audit xodimlarining kasbiy bilim va ko'nikmalarini muntazam ravishda yangilab borish, ularni xalqaro standartlar asosida tayyorlash hamda malaka oshirish tizimini takomillashtirish audit samaradorligining muhim omillaridan biridir.

5. Audit tavsiyalarining ijrosini tizimli monitoring qilish mexanizmini yaratish. Audit xulosalari faqat aniqlash bilan cheklanib qolmasdan, ularning amaliy natijaga aylanishini ta'minlovchi nazorat mexanizmi yo'lga qo'yilishi zarur. Tavsiyalar ijrosi ustidan doimiy monitoring boshqaruv tizimining uzluksiz takomillashuviga xizmat qiladi.

Umuman olganda, ichki audit tizimini kompleks rivojlantirish korxonalarda boshqaruv qarorlarining aniqligi, asoslanganligi va samaradorligini oshiradi. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda ichki audit nazorat funksiyasidan tashqari, strategik rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi hamda qiymat yaratuvchi institut sifatida shakllanishi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Pinto, J., Pereira, A.C., Imoniana, J.O. & Peters, M.R. (2014). Role of internal audit in managerial practice in organisations. *African Journal of Business Management*, 8(2), 68.
2. Ракутько, С.Ю., Селезнева, Е.Ю., Житлухина, О.Г., Белик, Е.В., Бережнова, Е.И., Ломоносова, Е.В. & Белик, Н.В. (2021). Внутренний аудит и контроль бизнес-процессов.
3. Mexmonaliyev, U.B. (2024). Improving Internal Control System. *Green Economy and Development*, 2(1), 662961.
4. Mexmonaliyev, U. (2026). Biznes barqarorligini ta'minlashda ichki nazorat tizimining ahamiyati. Qo'qon universiteti xabarnomasi, 17, 103–106.
5. Xamidov, J. & Muxitdinov, S. (2025). Ichki audit samaradorligini baholash mezonlari va buxgalteriya ma'lumotlarining ichki audit jarayonida ekonometrik modellashtirishning ahamiyati. *Muhandislik va iqtisodiyot*, 3(10).
6. Haydarov, L.B. (2024). Aksiyadorlik jamiyatlarida ichki audit xizmati samaradorligini baholash. *Science and Education*, 5(1), 357-363.
7. Bobonorovich, S.F., & Farrux, R. (2023). Budget tashkilotlarida ichki audit faoliyatining nazariy xamda amaliy jihatlar. *Research focus*, 2(1), 357-363.
8. Mustafayeva, K.R. (2024). Davlat moliyaviy nazorati organlari va ichki audit xizmatlari faoliyatini muvofiqlashtirish masalalari. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(2), 532-535.
9. Narzullayeva Ozoda Qahramon Qizi (2025). Ichki audit xizmatini tashkil etish. *Journal of marketing, business and management*, 4 (1), 405-409.
10. Изварина, Н.Ю., Сушкова, Т.В., & Григоров, Ю.Г. (2019). Внутренний аудит как база управленческого процесса в практике российских компаний. *Вестник евразийской науки*, 11(2), 25.
11. Чуднова С.Р., & Богатая И.Н. (2018). Организация внутреннего аудита. *Экономика и социум*, (11 (54)), 1046-1050.
12. Лавриченко Андрей Сергеевич (2025). Методология внутреннего аудита. *Вестник магистратуры*, (8 (167)), 60-62.
13. Комлацкая, М.Г., Зоренко, А.В., & Бабалькова, И.А. (2026). Система внутреннего контроля как основной инструмент обеспечения экономической безопасности в бухгалтерском учете. *Инновационная экономика: информация, аналитика, прогнозы*, (1), 104-111.
14. Линовицкий, Ю.А. (2025). Трансформация внутреннего аудита в условиях новых экономических реалий. *Учет. Анализ. Аудит*, 12(3), 86-96.
15. Сагидуллаева, М.С., & Джафарова, Л.В. (2020). Внутренний контроль и внутренний аудит. *Экономика и социум*, (4 (71)), 830-834.
16. Jokić, M. (2020). Značaj uvažavanja interne revizije u sklopu donošenja odluka top menadžmenta poljoprivrednog preduzeća. *Oditor*, 6(3), 123-136.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100